

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВ

NORMATIVE-LEGAL REGULATION OF TASKS OF THE CRIMINAL PROCESS UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE AND POST-SOVIET STATES

Сімонович Д.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

факультету підготовки слідчих

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано законодавче унормування завдань кримінального процесу України та пострадянських держав. Зроблено висновок про необхідність розширення завдань, які закріплені в статті 2 чинного КПК України.

Ключові слова: завдання кримінального провадження, розслідування, судовий розгляд, захист прав, свобод та законних інтересів.

В статье проанализировано законодательное нормирование задач уголовного процесса Украины и постсоветских государств. Сделан вывод о необходимости расширения задач, которые закреплены в статье 2 действующего УПК Украины.

Ключевые слова: задачи уголовного производства, расследование, судебное разбирательство, защита прав, свобод и законных интересов.

The article analyzes the legislative standardization of the tasks of the criminal process in Ukraine and the post-Soviet states. It is concluded that it is necessary to expand the tasks that are fixed in Article 2 of the current Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: tasks of criminal proceedings, investigation, trial, protection of rights, freedoms and legitimate interests.

Постановка проблеми. В Україні реформування національного законодавства, в тому числі кримінального процесуального, викликано потребами євроінтеграційного курсу держави та взятими нею перед міжнародною спільнотою зобов'язаннями. Сучасна доктрина кримінального процесу ґрунтується на пріоритетності забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, що корелюється з міжнародними і європейськими стандартами цієї сфери. Водночас ефективна реалізація цього положення неможлива без відповідної нормативно-правової регламентації завдань та мети кримінального провадження. До того ж актуальність поглиблене вивчення нормативно-правового аспекту зумовлено з огляду на оновлення кримінального процесуального законодавства України

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток унормування завдань кримінального процесу зробили А. Є. Голубов, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, О. П. Кучинська, М. А. Погорецького, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалова, М. Є. Шумило, О. О. Юхно, О. Г. Яновська та ін. Проте на сьогодні залишається не дослідженим питання порівняльно-правового характеру відносно співвідношення завдань кримінального процесу України та пострадянських держав.

Виклад основного матеріалу. Як зазначив В. Шибіко, ні Статут кримінального судочинства 1864 р., ні КПК УРСР 1922, 1927 рр. не передбачали положень про завдання кримінального судочинства. Вони з'явилися в Основах кримінального судочин-

ства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. і на їх основі – в КПК союзних республік, зокрема у ст. 2 КПК Української РСР. Так, згідно з ч. 1 ст. 2 Основ завданнями кримінального судочинства були визначені швидке і повне розкриття злочину, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був підданий справедливому покаранню і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений. А ч. 2 цієї ж статті передбачалося, що кримінальне судочинство має сприяти зміцненню соціалістичної законності та правопорядку, запобіганню і викоріненню злочинів, охороні інтересів суспільства, прав і свобод громадян, вихованню громадян у дусі неухильного додержання Конституції СРСР і радянських законів, поваги до правил соціалістичного співжиття [1, с. 16].

Особливе значення відіграє Конституція України 1996 р., яка проголосила основоположні права і свободи кожної людини, що є невід'ємними й непорушними, а їх обмеження можливе не інакше як на підставах і в порядку, передбаченому законом. Саме тому, за слушним твердженням В. В. Назарова, відмінність Конституції України від попередніх Конституцій УРСР полягає в тому, що вона закріплює положення про відповідальність держави перед людиною за свою діяльність. Крім того, під час кримінального провадження вона дійсно гарантує особі такі права, як право на повагу її гідності (ст. 28), на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), недоторканність житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої корес-

понденції (ст. 31), невтручання в особисте і сімейне життя особи (ст. 32) [2, с. 64]. Відтак такі постулати не дарма є пріоритетним напрямом кримінального процесуального законодавства.

Слід звернути увагу, що в Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів від 10.05.2006 р. зазначено, що завданням кримінального судочинства має стати: 1) встановлення винуватості особи в учиненні кримінально караного діяння; 2) захист прав потерпілого й інтересів суспільства від злочинних посягань; 3) справедливе застосування заходів кримінальної відповідальності; 4) захист особи від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, порушення її прав під час провадження дізнання та досудового слідства [3].

Згідно зі ст. 2 КПК України завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру [4]. Тобто, у цій статті закріплені загальні завдання кримінального процесу, а вже їх диференціація безпосередньо відбувається із урахуванням стадії та особливих порядків кримінального провадження, виконання комплексу процесуальних дій, а також реалізації уповноваженими особами відповідної кримінальної процесуальної функції (обвинувачення, захисту, правосуддя).

Загальні завдання кримінального судочинства, сформульовані у ст. 2 КПК України, не виключають, а навпаки, передбачають різні форми і методи реалізації кримінальних процесуальних функцій відповідно судом, прокурором, слідчим і оперативним підрозділом. Кожний з них має притаманну саме йому спрямованість у вирішенні цих завдань. У свою чергу, учасники процесу (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та ін.) мають свою спрямованість у діяльності, яку вони здійснюють і яка обумовлена характером їх інтересів у справі [5, с. 20; 6, с. 17]. До того ж, досягнення зазначених завдань кримінального провадження здійснюється за рахунок виконання процесуальних дій, необхідний комплекс яких залежить від обставин учинення конкретного виду злочину. Тобто, не проведення відповідної процесуальної дії в підсумку може призвести до невиконання завдань кримінального провадження. У зв'язку з цим можна ствердити, що від правильного визначення і нормативного врегулювання завдань та мети кримінального провадження залежить ефективність державної політики у сфері протидії злочинності. Цим обумовлюється важливість дослідження питань про співвідношення понять «завдання» і «мета» кримі-

нального провадження, адже вони є визначальним критерієм для характеристики структури кримінального провадження та системи особливих його порядків. Крім того, слід підкреслити, що їх декларування має не лише теоретичне, але й прикладне значення, оскільки вся кримінальна процесуальна діяльність спрямована на досягнення кінцевого результату – застосування до кожного учасника провадження належних правових процедур.

На нашу думку, вдосконалення завдань кримінального провадження видається не можливим без урахування зарубіжного досвіду їх унормування. До того ж доцільність його вивчення актуалізується на фоні інтеграційних процесів України в європейське співтовариство, а також прагненням привести національне законодавство відповідно до загально-визнаних міжнародних правових стандартів здійснення кримінального судочинства. З цієї метою слід дослідити законодавче закріплення завдань кримінального процесу в пострадянських і європейських країнах, досягнення чого можливо за допомогою компаративістського підходу. Це надасть можливість обрати найефективніший шлях для формування оптимальної моделі завдань кримінального провадження.

Східноєвропейськими зарубіжними країнами визнають Республіку Білорусь та Молдову, з огляду на що розглянемо їх кримінальне процесуальне законодавство в аспекті його завдань в порівнянні з українським. Так, у КПК Білорусії законодавцем передбачено як задачі кримінального процесуального закону, так і задачі кримінального процесу. Відповідно до ст. 2 глави 1 розділу I КПК Білорусії до задач кримінального процесуального законодавства віднесені наступні: закріплення належної правової процедури здійснення кримінального процесу; забезпечення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, яким злочином заподіяно фізичну, майнову або моральну шкоду; кримінальне переслідування і захист осіб, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь. Кримінальний процесуальний закон покликаний сприяти формуванню в суспільстві поваги до прав і свобод людини та громадянина, утвердженню справедливості [7]. У свою чергу, згідно зі ст. 7 глави 2 «Задачі і принципи кримінального процесу» КПК Білорусії задачами кримінального процесу є захист особистості, її прав та свобод, інтересів суспільства та держави шляхом повного та швидкого розслідування злочинів і суспільно небезпечних діянь, викриття та притягнення до кримінальної відповідальності винних, а також забезпечення вірного застосування закону, щоб кожен, хто вчинив злочин, був справедливо покараний, а не один не винуватий не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений. Встановлений цим кодексом порядок провадження по матеріалам та кримінальній справі покликаний забезпечити законність та правопорядок, попередження злочинів, захист від необґрунтованого обвинувачення чи засудження, незаконного обмеження прав і свобод

людини та громадянина, а у разі обвинувачення чи засудження невинуватого – негайну та повну його реабілітацію, відшкодування йому фізичної, майнової та моральної шкоди, відновлення порушених трудових, пенсійних, житлових та інших прав [7].

У ст. 1 глави I Розділу I «Основні положення» КПК Молдови задачами кримінального судочинства є захист особистості, суспільства та держави від злочинів, а також захист особистості та суспільства від незаконних дій посадових осіб під час розслідування передбачуваних або вчинених злочинів з метою того, щоб кожен, хто їх вчинив, був покараний у міру своєї провини та жоден невинуватий не був притягнутий до кримінальної відповідальності та засуджений. Органи кримінального переслідування та судові інстанції зобов'язані діяти в процесі кримінального судочинства таким чином, щоб жоден не винуватий не піддавався підозрі, обвинуваченню чи був засуджений та ніхто не піддавався довільно чи без потреби мірам процесуального примусу [8].

Далі розглянемо кримінальне процесуальне законодавство країн Закавказзя. Так, у ст. 8 глави II «Задачі, основні принципи та умови кримінального судочинства» КПК Республіки Азербайджан до задач кримінального судочинства віднесено: 1) захист особистості, суспільства та держави від злочинних посягань; 2) захист особистості від випадків зловживання повноваженнями посадовими особами у зв'язку з дійсними або передбачуваними скоєнням злочину; 3) швидке розкриття злочинів, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування всіх обставин, пов'язаних із кримінальним переслідуванням; 4) викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочин; 5) здійснення правосуддя з ціллю покарання осіб, що обвинувачуються у вчиненні злочину, з встановленням їх провини і реабілітацією невинних [9].

Центральна Азія представлена такими державами, як Казахстан, Таджикистан, Туркменістан та ін. Серед КПК цих держав найновішим є КПК Республіки Казахстан. Так, згідно зі ст. 8 «Задачі кримінального процесу» глави 2 «Задачі та принципи кримінального процесу» КПК Казахстан задачами кримінального процесу являються припинення, неупереджене, швидке і повне розкриття, розслідування кримінальних правопорушень, викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили, справедливий судовий розгляд і правильне застосування кримінального закону, захист осіб, суспільства і держави від кримінальних правопорушень. Встановлений законом порядок провадження у кримінальних справах має забезпечувати захист від необгрунтованого обвинувачення і засудження, незаконного обмеження прав і свобод людини і громадянина, а у разі незаконного обвинувачення або засудження невинного – негайну і повну його реабілітацію, а також сприяти зміцненню законності та правопорядку, попередженню кримінальних правопорушень, формуванню поважного ставлення до права [10].

КПК Таджикистану завдання кримінального процесуального провадження визначає в ст. 2 розділу I

частини I «Завдання кримінального процесуального судочинства», якими є: встановлення порядку провадження у кримінальних справах; захист прав і свобод людини і громадянина; захист інтересів суспільства, держави і організацій, які постраждали в результаті здійснення злочину; своєчасне і повне розкриття злочинів; притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин; справедливе вирішення питань, що розглядаються в суді; дотримання процесуальних норм при застосуванні кримінального закону; гарантії захисту законних інтересів учасників кримінального судочинства та інших осіб.

Кримінальне процесуальне судочинство спрямоване на зміцнення законності і правопорядку, попередження злочинів, повагу до законів, прав і свобод людини і громадянина, здійснення судової справедливості. Встановлений цим Кодексом порядок провадження у кримінальних справах забезпечує захист від необгрунтованого обвинувачення і засудження, від незаконного обмеження прав і свобод людини і громадянина, а в разі звинувачення або засудження невинного – негайну його реабілітацію [11].

Відповідно до ст. 7 глави 2 «Задачі кримінального процесу» КПК Туркменістану задачами кримінального процесу є оперативне і повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування кримінального закону з тим, щоб кожен хто скоїв злочин був справедливо покараний і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений. Встановлений цим Кодексом порядок провадження у кримінальних справах має забезпечувати захист особи від необгрунтованого обвинувачення і засудження, від незаконного обмеження його прав і свобод, а також сприяти зміцненню законності і правопорядку, попередженню та викоріненню злочинів, вихованню людей в дусі поваги до правових норм [12].

Аналіз змісту наведених положень свідчить про те, що в КПК країн пострадянського простору законодавцем вживається поняття «задачі кримінального процесу». Проте, на наш погляд, все ж таки доцільно вести мову про завдання кримінального провадження.

Висновки. Беручи до уваги проведене дослідження слід констатувати, що у ст. 2 чинного КПК України законодавцем не враховано всього спектру завдань кримінального провадження, які стоять перед уповноваженими службовими особами, а також не визначено його мету. Вважаємо, що швидкість як елемент досягнення завдань досудового розслідування та судового розгляду не сприяє належному їх забезпеченню. Як відомо, швидкість здійснення будь-якого процесу, особливо що стосується правобмежувальної сфери, якою якраз і є кримінальне судочинство, в більшості випадках негативно впливає на повноту та об'єктивність (неупередженість). У цьому ракурсі, насамперед з практичної точки зору, більш доцільно вести мову про своєчасність, що реалізується й забезпечується за допомогою інституту процесуальних строків (глава 7 КПК України) та строками досудового розслідування зокрема. Тож пропонуємо ст. 2 КПК України викласти в наступній

редакції: *Стаття 2 Завдання та мета кримінального провадження.* «1. Завданнями кримінального провадження є проведення своєчасного, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а також вірне застосування закону з метою забезпечення: 1) захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального про-

вадження; 3) притягнення особи в міру своєї вини до відповідальності, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу; 4) застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури; 5) відшкодування (компенсація) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 6) реабілітації невинних».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шибіко В. Щодо призначення і завдань кримінального судочинства України / В. Шибіко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки – 2011. – № 88. – С. 16–19.
2. Назаров В. В. Дотримання конституційного права людини на особисте і сімейне життя у кримінальному процесі / В. В. Назаров // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 64–70.
3. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Groшевого та О. В. Капліної. — Х. : Право, 2010. — 608 с
6. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16.07.1999 г. № 295–3 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ugolovnykodeks.ru/category/ugolovno-processualnyj-kodeks-respubliki-belarus/>.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://pravo.org.ua/files/____.pdf.
9. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики: Закон Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-IQ – [Электронный ресурс]. – Режим доступу: www.legislationline.org/download/action/download/id/4670/file/Azerbaijan_CPC_2000_am2013_ru.pdf.
10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : № 231-V ЗРК <http://online.zakon.kz/>.
11. Уголовно-процессуальный кодекс республики Таджикистан от 14.11.2009 г. № 1425 <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovno-processualnyj-kodeks-respubliki-tadzhikistan/>.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана от 18.04.2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : https://www.unodc.org/tldb/pdf/Turkmenistan/TUK_Crim_Pro_RU.pdf.